

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária - Dr. Varga
Norbert

Magyar alkotmánytörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege kollokviummal záródó előadás

Tagozat MAT-JN-17/EN

Tárgyfelelős tanszék SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Jogtörténeti Tanszék

Oktatók Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Dr. Varga Norbert
egyetemi docens

Elérhetőség 6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba
Tel/Fax: (62) 544-412
E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu

Tantárgyi kreditpontok 5

Követelmények az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

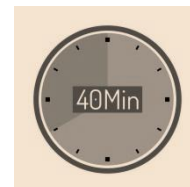
Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Az olvasólecke elsajátítását segíti a hozzátartozó videólecke.

5. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.

6. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.

7. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

A király jogállása

I. Általános bevezetés

Az **államforma**: az alkotmányban, sarkalatos törvényekben meghatározott hatalomgyakorlás rendje.

monarchia: az állam élén a király (császár, cár stb.) áll, aki szigorúan meghatározott öröklési rend alapján nyeri el trónját.

köztársaság: az államfő meghatározott időre, választással nyeri el tisztségét.

Magyarország államformája az államalapítást követően **monarchia** volt.

II. A trónbetöltés szabályai

1. trónöröklés szabályai

vérségi elv érvényesülése: egy adott nemzetség tagjai közül kerül ki a fejedelem/uralkodó (Árpád nemzetsége)

- *senioratus elve*: a család legidősebb tagja öröklő a trónt
- *primogenitura elve*: az elsőszülött és az ő elsőszülött ága öröklő a trónt

1. Árpád vezér ábrázolása a Képes Krónikában

alkalmasság elve (idoneitas): az uralkodónak eredetileg megfelelő vagyonnal kellett rendelkeznie, tapasztalt katona, bölcs öreg, a kereszténység felvételét követően pedig, kereszténynek kellett lenni

választás elve: a szokásjog, illetve a törvény által meghatározott módon választják meg az uralkodót.

Szt. István az elsőszülöttség elve alapján örökölte a fejedelmi széket, de Szt. Imre halála miatt nem volt fű örököse.

a senioratus elve szerint Vazul és fiai – András, Béla és Levente – következhetek volna, de ők nem voltak ekkor keresztények, nem voltak alkalmasak a trónra.

Szt. István adoptálta (örökbefogadta) nővérének a fiát, *Orseolo Pétert*.

Péter hűbéri esküt tett a német római császárnak, a magyarok, az ekkor már keresztény Andrást és Bélát visszahívták az országba. Ettől kezdve a trónbetöltés fő elve: az uralkodónak Szt. István fiági nemzetségéből kell származnia.

(Amikor érvényesíthető volt a primogenitura elve, akkor az alapján, amikor nem, akkor a senioratus elve szerint.)

1301= Árpád ház kihalása

új alapelv: *Szt. István nőági leszármazói közül* legyen valaki magyar király

három jelölt is volt: a cseh Vencel, az osztrák Ottó, az Anjou Károly Róbert

1308: *Károly Róbert* lesz a magyar uralkodó, ismét érvényesül a primogenitura elve

Nagy Lajos halálát követően idősebb leányát, Máriát koronázzák meg, régensként anyja és a nádor áll mellette

A Horváthy urak 1386-ban fogságba vetik Máriát, kiszabadulását követően Luxemburgi Zsigmondot mint Mária férjét *társuralkodó*vá választják, Mária halála után *Zsigmond* az *első választott uralkodó*. (Zsigmondnak nincs fiú utóda, leánya férjét, Habsburg Albertet jelöli ki utódnak, akit a magyarok elfogadnak. Albert korai halála után egy kiskorú fiú, László marad, akit a magyarok nem fogadnak el, helyette I. Jagelló Ulászlót választják meg magyar uralkodónak. Ulászló 1444-ben bekövetkezett halálát követően királlyá koronázzák Habsburg Albert még mindig kiskorú fiát. V. László mellé 1446-ban Hunyadi Jánost gyámkormányzónak választják.)

3. Luxemburgi Zsigmond portréja
/Albrecht Dürer festménye/

V. László halála után Hunyadi Mátyást választják uralkodónak. Mátyásnak nincs törvényes fiú utóda, ezért Corvin János nem örökölheti a magyar trónt.

„Először: az ősök régi intézkedésénél fogva végeztük és megállapítottuk, hogy ha valamikor a király magva találna szakadni és új királyválasztásról folya tanácskozás; a választásban, hivatala méltóságánál fogva, mindenkor a nádoré legyen az első szavazat.” (1485:I.tc.)

1485 nádori cikkelyek: ha az uralkodónak nincs törvényes fiú utóda, a nádor hívja össze a királyválasztó országgyűlést, ő nevezi meg a jelöltet, ő szavaz először

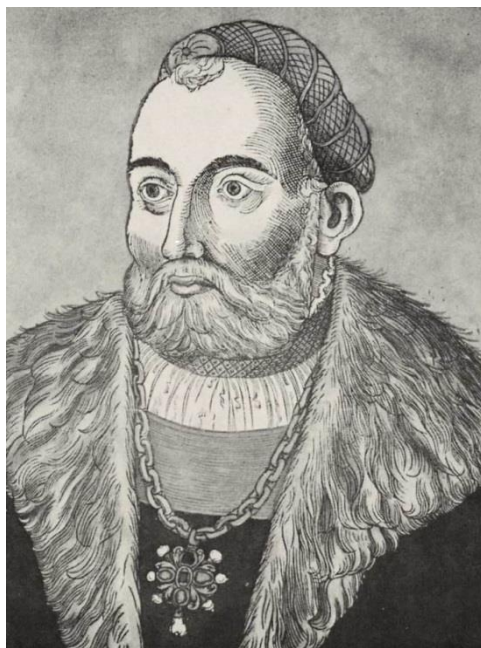
Hunyadi Mátyás halálát követően a nádor összehívta a királyválasztó országgyűlést, azonban nem Corvin Jánost, hanem II. Jagelló Ulászlót jelölte, s az országgyűlés őt választotta meg magyar királynak.

1505: rákosi végzések: ha az uralkodónak nincs törvényes fiú utóda a királyválasztás joga visszazáll a magyar nemzetre, és csak magyart választhatnak meg királynak.

1515: Habsburg Jagelló házassági szerződés: ha Jagelló Lajos és Habsburg Mária házasságából nem születne fiú utód, a magyar trónt Habsburg Ferdinánd öröklí.

1526. kettős királyválasztás:

Székesfehérvárott a rákosi végzések értelmében Szapolyai Jánost választották meg királynak, Pozsonyban a házassági szerződés értelmében Habsburg Ferdinándot. Egyik királyválasztó országgyűlést sem a nádor hívta össze.

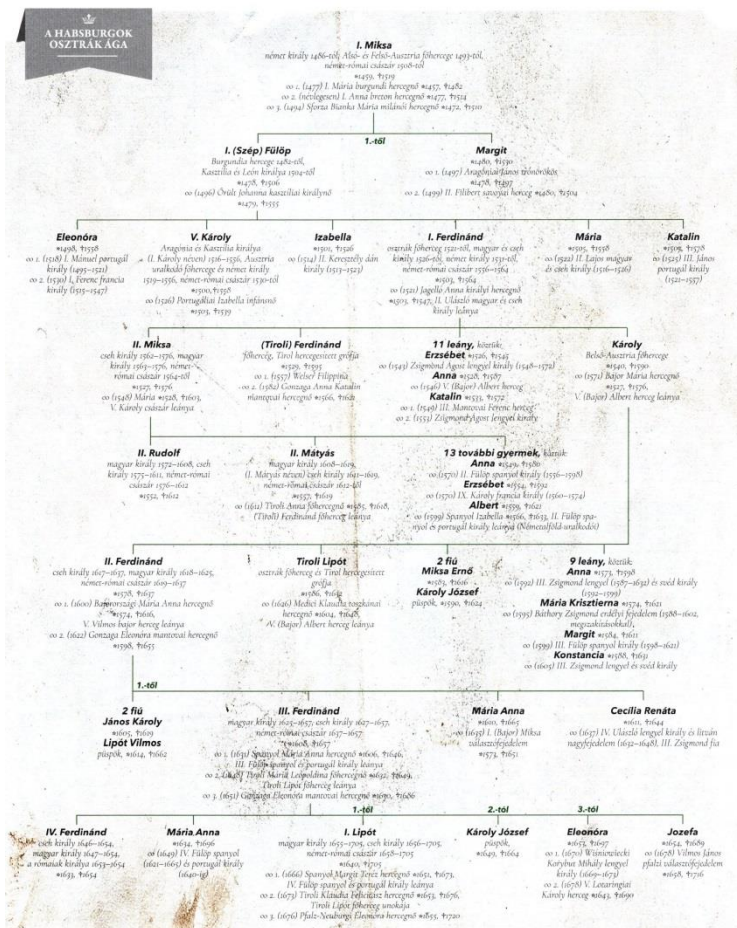

3. Szapolyai János Erhard Schön egykorú fametszetén

1541: az ország három részre szakad

- Királyi Magyarország, élén Habsburg Ferdinánd és marad a Habsburg dinasztia az elsőszülöttség elve szerint;
- török hódoltsági terület;
- Erdélyi Fejedelemség kialakulása, élén az erdélyi országgyűlés által választott fejedelem.

- **1547:** a Habsburg-ház fiági trónöröklését elfogadja a magyar országgyűlés

4. A Habsburg családfa a XVII. századig
/Horn Ildikó – Barta János: Három ország egy haza 1526-1699. Budapest, Kossuth Kiadó 2020. 82 p./

1687: a török kiűzését követően elfogadja a magyar országgyűlés a **Habsburg-ház fiági trónöröklését** a primogenitura elvének érvényesítésével, lemondanak az ellenállási jogról

1723: Pragmatica Sanctio = Habsburg ház nőági öröklése: Mária Terézia; kimondják, hogy kizárólag az lehet Magyarország uralkodója, aki az osztrák örökös tartományokat és Magyarországot együtt, egymástól elválaszthatatlanul birtokolja.

2. trónbetöltés alaki szabályai:

- *koronázás:* a Szent Koronával kell megkoronázni; egyházi szertartás keretei között (mainzi ordo) az esztergomi érsek a nemesi rend kialakulását követően a nemességet képviselő nádorral együtt helyezi a koronát az uralkodó fejére

- *a felkenés szertartása:* ótestamentumi eredetű, formailag a püspök szenteléshez hasonló, a szentelt karizmával történik; a királynak a jobb vállát jelölik meg a kereszt jelével (mindig az érsek végzi ezt a szertartást)

- *a koronázási jelvények:* kettős kereszt, jogar, országalma, palást, kard átadása

- *koronázási eskü:* a király esküt tesz arra, hogy igazságos, jámbor és békeszerető lesz: ezt a középkori királyeszményből vették át;

- a 15. századtól a koronázási esküt írásba foglalták, ebből fejlődik ki a **hitlevél**

5. A koronázási jelvények

intézménye: a hitlevelet a magyar országgyűlésnek el kellett fogadnia és törvénybe iktatták. Ennek keretében a király esküt tesz arra, hogy Magyarország szokásait és törvényeit betartja és betartatja.

- *a nép megkérdezése.*

III. a király helyettesítése:

- kezdetben a királyi család, illetve annak egy tagja: ha kiskorú volt, akkor az anyja, ha a király az országtól távol volt, maga nevezhette meg helyettesét

- a királyi hatalom megosztása:
- **hercegség** (dukátus): amikor a király a családi viszályok enyhítésére az ország egy részét átadta testvérének.
pl. I. András és Béla vagy Salamon és Géza, illetve László esetében
- **ifjabb királyság** (rex junior) intézménye: amikor az uralkodó elsőszülött fiát még életében királlyá koronázza, s egyben az ország egy részét átadja az ifjabb királynak.
pl. II. András és fia Béla vagy IV. Béla és fia István
- **Gyámkormányzó**: (1446 – 1453) I. Jagelló Ulászló 1444-ben meghalt a várnai csatában, a magyarok Habsburg Albert kiskorú fiát, V. Lászlót koronázták meg és az uralkodói hatalom gyakorlására gyámkormányzót választottak *Hunyadi János* személyében. Azonban pontosan rögzítették, hogy a gyámkormányzó mit nem tehet az országtanács előzetes jóváhagyása nélkül.
- **nádor**: a nemesi rend kialakulásának és megszilárdulásának köszönhetően a nádor lett a király állandó helyettese. A nádori cikkelyek rendelkezése szerint azonban már nem a király nevezte ki, hanem az országgyűlés választotta. Az ország három részre szakadását követően különösen fontossá vált a nádori tisztség, mert ő képviselte a magyarok (a magyar nemesség) érdekeit a Habsburg uralkodóval szemben.

6. Hunyadi János képmása /Schäffer Béla festménye/

(1790-ben – II. József halálát követően – II. Lipót és a magyar nemesség kompromisszumot kötött, az uralkodó összehívta az országgyűlést, lehetővé vált nádort választani, ugyanakkor a magyarok Habsburg Sándor Lipót főherceget választották meg nádornak. Az ő halála után I. Ferenc testvérét, József főherceget választották meg nádornak. Mind a ketten Budán, a királyi várban rendezték be a nádori székhelyet.)

- **helytartó**: a Habsburg uralkodók éltek azzal a lehetőséggel, hogy helytartót neveztek ki a magyar ügyek vitelére. Ez volt a lényegi különbség a nádor és a helytartó között, hogy a nádor választással nyerte el tisztségét és a magyar rendek érdekét képviselte, míg a helytartót az uralkodó nevezte ki, az uralkodónak tartozott felelősséggel. A Habsburg

királyok gyakran éltek a helytartó kinevezés jogával, mert így nem kellett a magyar országgyűlést összehívni.

- **kormányzóelnök:** 1849 április 14-én kiadott Függetlenségi nyilatkozatban kimondták a Habsburg ház trónfosztását. Az államforma kérdéséről nem döntöttek. A Debrecenben ülésező csonka országgyűlés *Kossuth Lajost* választotta kormányzóelnöknek.
- **kormányzó:** 1920-ban a nemzetgyűlés Magyarország államformáját monarchiaként határozta meg – miután még nem határoztak abban a kérdésben, hogy ki legyen Magyarország uralkodója – kormányzóvá választották *Horthy Miklóst*: „király nélküli királyság”.

IV. Szent Korona tan:

A hatalom legitimációs bázisa, eredetileg a rendi monarchia államelmélete volt, de fennmaradt 1945-ig

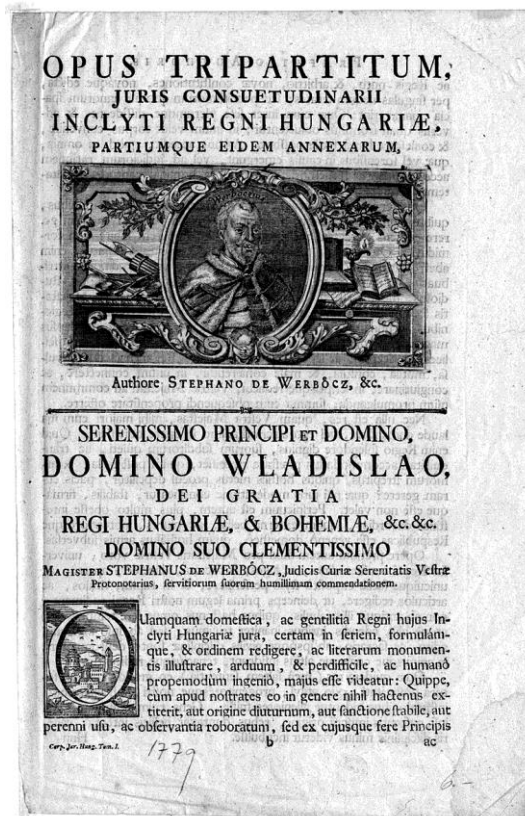
- **koronaeszme:** a király hatalmát a korona szimbolizálja, ami később kiszélesedett és az egész államhatalmat szimbolizálta.

területi értelemben megtestesítette az anyaországot és a kapcsolt részeket (Horvátország, Szlavónia), személyi értelemben a királyt és a rendeket.

- **organikus államtan:** az állam egy szerves, élő szervezet.

személyes értelemben az állam feje a király, tagjai az egyes rendek, területi vonatkozásban a magyar állam

Werbőczy István a Hármaskönyvben összekapcsolta a koronaeszmet az organikus államtannal és a 16. századtól maga az elmélet is megmerevedett. A köznemesség érdekeinek védelmében Werbőczy mondta ki, hogy a nemességet megillető szabadságjogok ugyanazok a bárók, grófok, egyházi előkelők számára és a köznemességre. „Egy és ugyanazon nemesi szabadság elve”, amit Werbőczy még tovább erősített azzal, hogy rögzítette: „nemessé csak király tehet, királlyá csak a nemesség.”

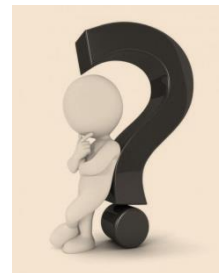

7. A Tripartitum 1779. évi kiadásának címlapja

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mi az államforma fogalma?
2. Mit jelent a szeniorátus és a primogenitúra elve?
3. Mi volt az oka a nádori cikkelyek kiadásának?
4. Mikor történt a kettős királyválasztás? Kik voltak a szembenálló felek?
5. Mutassa be a Habsburg-ház trónöröklési jogának alakulását Magyarországon!
6. Mi az a hitlevél?
7. Milyen formáit ismeri a király helyetetsítésének?
8. Foglalja össze a Szent Korona-tan lényegét!

KÖTELEZŐ TANANYAG

-- az előadásokon elhangzottak

-- Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás)
91-103. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmany-tortenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYAEurópai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYAEurópai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE